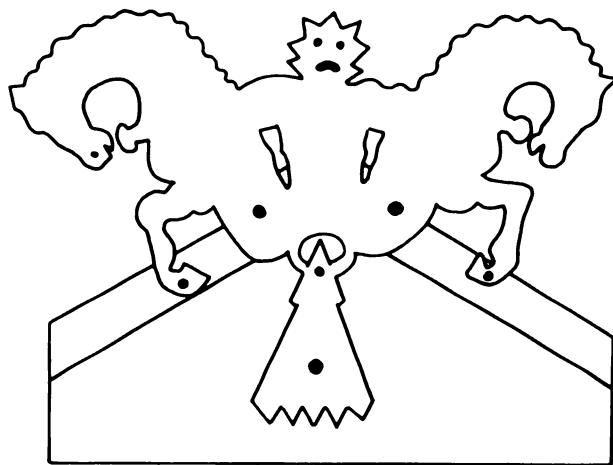

Saulės arkliukai

Dainius RAZAUSKAS

Daugelyje senųjų mitinių-poetinių tradicijų Saulės dievybė įsivaizduota riedanti per dangų žirgų traukiamuose ratuose, antai senovės graikų Helijas, senovės indų Sūrja ir kt. Ne išimtis ir lietuviai. Štai jau I–II a. romėnų rašytojas Publijus Kornelijus Tacitas būtent taip aprašo aisčių įsivaizduotą saulėtekį: „Be to, tikima, kad virš vandens girdimas išnyrančios saulės šnarsys, matyti žirgai ir spinduliuojanti jos pačios galva“. Važiuojančią ir šokančią žirgų traukiamuose ratuose suasmenintą Saulę 1842 m. mini vienas pirmųjų Lietuvos etnologų Liudvikas Adomas Jucevičius. Lietuvių tautosakoje tokius įvaizdžius aptinkame pirmiausia vadinamosiose piemenų maldelėse (kilme irgi siekiančiose seniausius laikus): *Atvažiuoja Saulala / Variniais rateliais, / Masinziniais bateliais, / Ugniniais arklalais* ir panašiai. Žymios XX a. antrosios pusės lietuvių etnologės Pranės Dundulienės duomenimis, netgi Grįžulo ratų žvaigždynas laikytas Saulės ratais: „Žeimelio apylinkėse sakoma, kad Grįžulo ratais Jurginių rytą (balandžio 23 d.) Saulė važiuoja link dangaus krašto, į tą vietą, kur ji turi patekėti, t.y. į rytus“, ir apskritai „Šiaurės Lietuvoje pasakojama, kad Didieji Grįžulo ratai buvę Saulės ratai“. Žirgų traukiamuose ratuose Saulė būdingai važiuoja ir artimų mūsų giminaičių latvių dainose: *Kas to teica, tas meloja, / Ka Saulīte kājām tek: / Par siliņu ratiņos, / Par jūriņu laiviņā* „Kas taip sakė, tas melavo, / Kad Saulytė kojom teka [bėga]: / Per šileļ rateliuose, / Per jūružē laively“; *Saule brauca gar debesi / Div' dzelteni kumeliņi* „Saulė važiavo per dangų / Dviem geltonais žirgeliais“, *trīs dzeltenī kumeliņi* „trim geltonais žirgeliais“ ir pan. Šiuolaikinė latvių mitologė Janina Kursytė pažymi,

Avilio stogo dvyniai žirgeliai. XIX a. Pakarklių k., Kėdainių r. Iš: Dundulienė, Pranė. Lietuvių liaudies kosmologija. Vilnius: Mokslas, 1988, 43 pav.

jog ir pati šių žirgų „geltona spalva siejasi su Saule“. Užtat Saulė su Mėnuliu kitąsyk ir patys vaizdijami kaip žirgai, antai latvių mįslėje: *No jūriņas izpeldēja divi sirni kumeliņi: vienam bija zvaigžņu sega, otram zelta iemauktiņi* „Iš jūros išplaukė du širmi (šyvi) žirgeliai: vienas su žvaigždžių gūnia, antras su aukso kamanomis“ = mėnulis ir saulė; panašioje latgalių dainoje antrasis žirgas tiesiog neša Saulę (raitą?): *Nu jiureņu iztecēja / Divi sirni kumeliņi; / Vīnam beja zvaigžņu dečs, / Ūtram Saule mugorā* „Iš jūros išbėgo / Du širmi (šyvi) žirgeliai; / Vienas su žvaigždžių gūnia, / Antras su Saule ant nugaros“. J. Kursytės nuomone, „žirgas su Saule ant nugaros, be abejo, vaizduoja pačią Saulę“. Taigi žirgas, kaip būdinga Saulės transporto priemonė, ir pats prilyginamas Saulei. Tas pat ir Lietuvoje. Kadangi Saulės ratus traukia žirgai, tai, pasak žymios lietuvių archeologės Rimutės Rimantienės, jau nuo senų senovės „žirgai tampa saulės simboliu – jos šventuoju gyvuliu“. Tokių užuominų galima aptikti ir pasakose.

Antai vienos pasakos herojus paeiliui sugavo saulės arklį, mėnesio arklį ir žvaigždės arklį. Kitame pasakos variante pas jį atlėkė arkliuks kep saula, arkliuks kep mėnuo ir žvaigždėm apsegiots arkliuks, o pirmieji du netrukus pavadinami tiesiog saulės arkliuku bei mėnesio arkliuku. Saulė su arkliu susiejama ir tradiciniuose prietaruose, antai: *Pavasari pamačius pirmąsyk kregždę lekiant, sako, reikia iš arkliaus pėdos vandeniū prausti burną, tai saule neapdegi.* Žirgų traukiamuose ratuose atriedančią tekančią saulę galima aptikti pavaizduotą ir tradiciniame liaudies mene, pavyzdžiui, drožyboje, ypač tradicinės trobos ar kito statinio kraigo „žirgelių“ puošyboje. O kartais pastarųjų laikų drožėjo išdrožiamą kone visai taip pat, kaip prieš du tūkstančius metų Tacitas tekančią saulę nupiešė žodžiais: „...matyti žirgai ir spinduliuojanti jos pačios galva“.

Lėkiai – arkliukai, statinio Skruzdynės kaime (Nida, Kuršių nerija) stogo puošybos detalė.

Iš Neringos istorijos muziejuje 2012 m. liepos 17–31 dienomis parodoje „Kuršių nerijos apžavėta“ eksponuotų menininkės Olgos Dubeneckienės-Kalpokienės (merg. Schwede) (1891–1967) piešinių, sukurtų 1926 m. jai vasarojant Kuršių nerijoje.

Žirgeliai ant vieno iš Liaudies buities muziejaus pastatų stogo. Keiichi'o Kagi'o nuotrauka.

